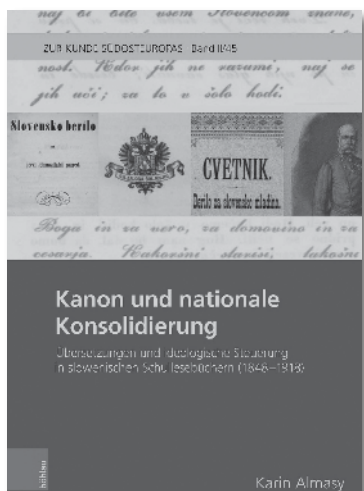

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Karin Almasy, *Kanon und nationale Konsolidierung. Übersetzungen und ideologische Steuerung in slowenischen Schullesebüchern (1848–1918).*

Zur Kunde Südosteuropas II/45. Wien: Böhlau, 2018, 434 strani

Karin Almasy, sodelavka graške univerze, se v svojem raziskovanju pogosto ukvarja z nastankom in širjenjem modernih nacionalnih identifikacij na področju današnje Slovenije. Leta 2014 je tako objavila izvrstno knjigo *Wie aus Marburgern »Slowenen« und »Deutsche« wurden: Ein Beispiel zur beginnenden nationalen Differenzierung in Zentraleuropa zwischen 1848 und 1861*,¹ tematiki pa se je posvetila tudi v nekaj člankih. Med drugim je v *Prispevkih za novejšo zgodovino* objavila zanimivo razpravo o vsakdanji jezikovni praksi na Spodnjem Štajerskem v zadnjih desetletjih Habsburške monarhije in prvih letih Jugoslavije.²

Tudi v knjigi *Kanon und nationale Konsolidierung: Übersetzungen und ideologische Steuerung in slowenischen Schullesebüchern (1848–1918)*, ki je leta 2018 izšla pri dunajski založbi Böhlau, se ukvarja z zgodovino slovenskega nacionalizma v obdobju med marčno revolucijo in razpadom Habsburške monarhije. Zanima jo predvsem vloga šol oziroma – še bolj natančno rečeno – šolskih beril v procesu vzpostavitve in utrditve slovenstva kot relevantne identifikacijske kategorije. Pri tem se osredotoči na vlogo prevedenih tekstov, prevajanja in prevajalcev.

V knjigi, katere osrednji del je sestavljen iz sedmih poglavij, avtorica najprej sumarno predstavi tri osnovne teme, ki se v knjigi vseskozi prepletajo: Slovence v Habsburški monarhiji, prevajanje in njegovo vlogo pri ustvarjanju slovenske

1 Gl. recenzijo Jerneja Kosija v *Prispevkih za novejšo zgodovino* 56, št. 2 (2016), 209–12.

2 »The Linguistic Landscape of Lower Styria on Picture Postcards (1890–1920)«, *Prispevki za novejšo zgodovino* 59, št. 3 (2019): 8–30.

»nacionalne kulture«. Pri tem se ji uspe izogniti nekaterim stereotipnim predstavam, značilnim za starejše zgodovinopisje in žal tudi za del današnjega. Njeni Slovenci niso transhistorična skupnost, ki se v 19. stoletju zbudi iz spanja in si mora svojo emancipacijo zagotoviti v konfliktu z nenaklonjenimi, celo sovražnimi državnimi oblastmi. Nasprotno, Almasy se nasloni na novejše zgodovinopisje in Slovence razume na moderen način: kot skupnost, ki se je na prelomu iz 18. v 19. stoletje šele začela oblikovati, pri čemer so se nacionalistični aktivisti res soočali s številnimi izzivi, vendar so bili ti povezani predvsem z nenacionalnimi in fleksibilnimi identifikacijami prebivalstva, ki so ga nagovarjali. Habsburška država pa je bila v tem procesu prej (nenamerni) zaveznik kot antagonist.

Teze iz uvodnega poglavja Almasy v nadaljevanju potrdi s številnimi primeri, ki lepo pokažejo, kako zastarelo je razumevanje zadnjega stoletja habsburške države izključno kot obdobja »nacionalnih konfliktov« oziroma, če se osredotočimo na Slovence, konflikta med Slovenci in Nemci ter državo, ki da je podpirala slednje. Z analizo nastajanja in vsebine šolskih beril Karin Almasy pokaže, da sta habsburška država in njen birokratski aparat v veliki meri nastopala kot nevtralna akterja. Še več, s svojim delovanjem sta ključno prispevala k uveljavitvi nove, enotne standardizacije slovenskega jezika in ortografije. Znamenita »abecedna vojna« je bila odločena, ko so vanjo posegle dunajske oblasti in za šolsko rabo najprej prepovedale uporabo metelčice in dajničice, nato pa predpisale gajico. Leta 1850 pa je ministrstvo za šolstvo odločilo tudi, da je treba učbenike za šole na Koroškem, Štajerskem, Kranjskem in v Primorju izdajati v enotnem, slovenskem jeziku, in s tem odpravilo do tedaj običajno delitev na kranjski in slovenski (Windisch) jezik.

Habsburška država je, verjetno na prišepetavanje Franca Miklošiča, torej uzakonila Kopitarjevo jezikovno klasifikacijo in s tem odigrala ključno vlogo pri vzpostavitvi temelja, na katerem so lahko gradili slovenski etnolingvistični nacionalisti. Prav tako so učbeniki in šole sodelovali pri promociji predstave o slovenskem narodu, ki da živi na ozemlju med Tržaškim zalivom na zahodu in Panonsko nižino na vzhodu, in ideje, da so govorci slovenskega jezika pripadniki tega naroda. S tem so državne šole bistveno pripevale k nacionalizaciji množic, k temu, da so ideje nacionalnih aktivistov vsaj do neke mere posvojili tudi običajni ljudje.

Seveda pa to ni edino, s čimer se Karin Almasy ukvarja v knjigi. Zanimajo jo tudi drugi poskusi »ideološkega usmerjanja« v šoli, od spodbujanja državnega patriotizma in dinastične lojalnosti do vcepljanja religioznih in moralnih nauk. Z natančno analizo beril pokaže, kako so se avtorji z izbiro besedil in s posegi v prevedena besedila poskušali varovati in promovirati moralni kanon. Prevajalci so se zatekali k parafraziranju, lokalizaciji in poenostavljanju, iz nacionalnopolitičnih razlogov so ostajali prikriti prevodi iz nemščine in takšni teksti so v učbenikih nastopali kot psevdooriginali. Nominalno enojezična kultura se je namreč tekstom iz drugih jezikov načelno izogibala, saj je vse tuje razumela kot grožnjo. Če že, so avtorji poskušali uporabiti besedila iz »bratskih« slovanskih jezikov. Toda iz pragmatičnih razlogov so se v berilih pogosto znašli tudi teksti, prevedeni iz nemščine; mnoga slovenska berila so namreč nastala po

nemških predlogah. Vse to je v knjigi kvantificirano in predstavljeno z ilustrativnimi primerjavami originalov in prevodov.

Poleg tega Karin Almasy prikaže celoten proces nastajanja učbenikov, predvsem njegove akterje: avtorje, prevajalce, urednike, korektorje, tiskarje in recenzente. Tu med drugimi skoraj povsem pozabljenega Johanna Kleemana in bolj znanega Franca Miklošiča, ki ključne vloge torej ni odigral le pri uveljavitvi koncepta enotnega slovenskega jezika, ampak tudi pri vzpostavitvi učbeniške produkcije v tem jeziku. Predstavi osebna nasprotja in vsebinska razhajanja med ključnimi osebnostmi, vpletenimi v nastajanje učbenikov, zlasti beril. Tudi tu je marsikaj kvantificirano in grafično predstavljeno.

Množica podtem, vključenih v knjigo, je pregledno ločena v samostojna poglavja, vendar za bralca vseeno predstavlja izziv. Na eni strani se mora soočiti z razpravo o slovenskem nacionalizmu, na drugi o šolskem sistemu in produkciji učbenikov; temu sledi razprava o vlogi in strategijah prevajanja itn. Branje je zato ponekod težavno, čeprav je knjiga napisana v tekočem jeziku. Da bi bila knjiga vsebinsko bolj kompaktna, rdeča nit razpravljanja pa lažje prepoznavna, bi bilo verjetno dobro nekoliko bolj radikalno poseči v predlogo, iz katere je nastala. Brez tega se ji občasno pozna, da je bila izvirno napisana kot doktorska disertacija.

Kljub temu je knjiga izvrstno delo, ki temelji na jasnih metodoloških izhodiščih, skrbnem raziskovanju in suverenem soočenju z relevantnimi sekundarnimi viri. Je temeljni prispevek k razumevanju vloge šolstva pri postopni in obotavljivi uveljavitvi identifikacije s slovenskim narodom. Zaradi tega je relevantna tudi širše, kot zelo informativna študija primera s področja zgodovine nacionalizmov v pozni Habsburški monarhiji. Kdor želi razumeti interakcijo med nastajajočimi nacionalizmi in državo, in sicer ne samo na področju šolstva, ne bo zgrešil, če knjigo Karin Almasy vzame v roke. Hkrati je knjiga tudi prispevek k zgodovini prevajanja, ki nam pomaga razumeti, kakšno vlogo so prevodi imeli v nacionalnih kulturah, ki so sicer prisegale na enojezičnost.

Rok Stergar